

Makale Geliş | Received: 26.02.2020.
Makale Kabul | Accepted: 14.04.2020.
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.694784

Fatih YALÇIN

Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.

Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gümüşhane-Türkiye
Gümüşhane University, Faculty of Letters, Dep. of Turkish Language and Literature, Gümüşhane-Turkey
orcid.org/0000-0001-9823-9092
fyalcin@gumushane.edu.tr

Bir Ekodistopya Olarak Tahsin Yücel'in Gökdelen Romanı¹

Öz

Ütopya çağının realitesinden ilham alınarak oluşturulmuş bir insanî/dünyevî cennet; benzer bir şekilde kendi dünya cennetini inşa etme sürecinde yaşadığı hayal kırıklıklarının bir sonucu olarak oluşmuş karamsar havada hayat bulan distopya/karşı ütopya da bir cehennem tasavvuru olarak düşünülebilir. Ütopya, kilisenin tahakkümünde kurtulup aklı hayatın merkezine koyan ve yaşamaktan coşkun bir haz duyan Rönesans adamının yalnız gelecekte ve öte dünyada değil şimdi ve bu dünyada mutlu olma arzusunun bir sonucudur. Doğal olarak akıl ve insan merkezli dünya tasarımının bir sonucudur. Distopya ise ütopyaya kaynaklık eden hayat felsefesinin çöküşü ve hayal kırıklığından beslenir. Tahsin Yücel'in "Gökdelen" adlı eseri distopik özellikleri bulunan bir romandır. Bu romanda distopyanın en belirgin özellikleri uzamda ortaya çıkar. Bu distopik İstanbul gökdelenlerle doludur. Bir anlamda bu uzam, kapitalizmin varacağı son noktayı görünür kılma kaygısının bir yansımasıdır. Gökdelenler geleneksel yatay ilişkilerin yerini dikey/hiyerarşik ilişkilere bıraktığının somut bir göstergesidir. Romanlarında betimlemelere, uzamla ilgili ayrıntılara pek girmeyen Tahsin Yücel, Gökdelen romanında uzamı öne çıkaran bir üslup benimser. Bu romanın bir başka öne çıkan tarafı da yazarın, insanın çevreyle olan ilişkisini, insan odaklı dünya tasarımının nihai sonuçlarına dikkat çekme çabasıdır. Çalışmanın başlığından da anlaşılabilir gibi biz bu çalışmada ekoeleştirel bir yaklaşımla romanda insan ve çevre ilişkisine odaklanacak, distopik gelecek tasavvurlarının ekolojik kaygılarla kesiştiği alana dikkat çekmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ekoeleştiri, Distopya, Ekodistopya, Tahsin Yücel, Gökdelen

Gokdelen Novel of Tahsin Yücel as an Eco-Distopia

Abstract

Utopia can be evaluated as a humanistic or an earthly paradise created by inspiring from the reality of age; likewise, dystopia /anti-utopia that comes to life in the pessimistic atmosphere created because of the frustrations it has experienced in the process of building its a heaven on earth can be thought of as imagination of hell. Utopia is the result of a desire of being happy not only in the future and beyond but also in this 107orld of the Renaissance man who gets rid of the domination of the church, puts the mind at the centre of life, and has the joy of living. Naturally, the mind and human – centred 107orld is the result of design. Dystopia, on the other hand, is fed by the collapse and frustration of the philosophy of life that originated in utopia. Tahsin Yücel's work named 'Gökdelen' is a novel with dystopic features. In this novel, the most prominent features of dystopia appear in space. This dystopic Istanbul is full of skyscrapers. In a sense, this space is a reflection of the anxiety of making capitalism reach its final point. Skyscrapers are a concrete indication that traditional horizontal relations have been replaced by vertical/hierarchical relations. Tahsin Yücel, who does not mention the descriptions and details about space in his novels, adopts a style that emphasizes space in Gökdelen novel. Another prominent aspect of this novel is the author's effort to draw attention to the human being's relationship with the environment and to the results of human-oriented 107orld design. As can be seen from the title of this study, we will focus on the relationship between human and environment in the novel with an eco-critical approach. As can be understood from the title of the study, in this study, we will focus on the relationship between human and environmentin the novel with an eco-critical approach and try to draw attention to the area where dystopian future conceptions intersect with ecological concerns.

Keywords: Eco-criticism, Distopia, Eco-Distopia, Tahsin Yücel, Gökdelen

¹ 13-15 Aralık 2018 tarihleri arasında düzenlenen V. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

İnsanlığın kendisi dışındaki varlıklar dünyası ile ilişkisi kaçınılmaz, sorunlu ve değişken bir nitelik göstererek bugüne kadar devam etmiştir. Kaçınılmazlık aynı gezegeni paylaşma mecburiyetinden, sorunlu oluş gezegen üzerindeki hâkimiyet mücadelesinden, değişkenlik de insanlığın hayatı anlamlandırma biçiminde yaşanan değişikliklerden kaynaklanır. İnsanın kendini tanıma ve tanımlama gayretinin bir sonucu olarak “öteki” şeklinde konumlandığı diğer varlıklar dünyasına ait bütün bilimiz bu tanıma ve tanımlama sürecinin bir birikimi olarak ortadadır. Bu sürecin epistemolojik temelleri ister ilahi ister dünyevi kaynaklı olsun genel olarak insan merkezlidir. İnsanın dünyadaki diğer paydaş/rakipleri ile olan ilişkisi bir tarafıyla şahsiyet bulduğu kültürün bir sonucu diğer tarafıyla bu kültürün üreticisidir. Sonuç olarak insan ürettikleriyle diyalektik bir ilişki içerisindedir.

Ekoeleştirici en geniş tanımıyla, insanla insandışı arasındaki ilişkinin tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmesi ve ilişki ağında merkezi bir konuma sahip olan insanın eleştirel bir yaklaşımla incelenmesidir (Garrard 2016: 17). Bütün canlı ve cansız varlıkların birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkilerini mevcut kültürel hegemonyanın temellerini oluşturan hiyerarşik yapılanmanın aksine yatay düzlemde eşitlerarası ilişkiler olarak değerlendirir. Kuramsal olarak da bu ilişkilerin edebi metinlerde nasıl betimlendikleri, edebiyatın bu ilişkiler ağına yaklaşımı, edebi ve kültürel anlatılarda dil kullanımı, ifade biçimleri ve yöntemleri üzerine odaklanır (Opperman 2012: 9). Parçalı ve hiyerarşik bir evren tasarımı yerine bütünsel bir evren tasarımı öngören ekoeleştirici, insan merkezli yaklaşımların tamamını yapıbozumuna uğratar. İnsanın doğa üzerinde tahakküm kurma iradesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan problemler, ekosistem ve insan ilişkisi üzerine yeniden düşünmeyi, problemlerin ortadan kaldırılması için bir takım tedbirler almayı zorunlu kılmıştır. Ancak bu sürecin merkezinde yine insan vardır. İnsan yaşamının tehdit altında olması böylesi bir tavır değişikliğinin muharrik unsurudur. Ekoeleştirici ise meseleye tam da bu noktada itiraz eder ve biran önce insanmerkezli (anthropocentric) yaklaşımlardan vazgeçilerek doğa merkezli (eco-centric) yaklaşımlara geçilmesi gerektiğini öne sürer. Bu süreç açısından insanı değerli kılan tek şey bu hassas ve karmaşık ilişkiler ağında dengeleri bozan tek canlı insan olsa da, ürettiği hikâyeler ve anlatılar aracılığıyla buna çözüm arayan/arayacak olanın da insan olmasıdır (Opperman 2012: 15). Bu tam anlamıyla bir ironi olsa da sınırları kendi lehine bozan ve ekosistem içerisindeki yatay ilişkileri hiyerarşik hale getiren ve bütün dengeleri altüst eden insan türünün kendi iradesiyle doğal sınırlarına çekilmeden bu sorunun çözülmesi mümkün değildir.

Ütopyayı çağının realitesinden ilham alınarak oluşturulmuş bir insanî/dünyevî cennet; benzer bir şekilde kendi dünya cennetini inşa etme sürecinde yaşadığı hayal kırıklıklarının bir sonucu olarak oluşmuş karamsar havada hayat bulan distopya/karşı ütopya da bir cehennem tasavvuru olarak düşünülebilir. Urgan’ın da ifade ettiği gibi Ütopya, kilisenin tahakkümünde kurtulup aklı hayatın merkezine koyan ve yaşamaktan çoşkun bir haz duyan Rönesans adamının yalnız gelecekte ve öte dünyada değil şimdi ve bu dünyada mutlu olma arzusunun bir sonucudur (Urgan 1984: 10; Çörekçioğlu 2015: 9). Doğal olarak akıl ve insan merkezli dünya tasarımının bir sonucudur. Distopya ise ütopyaya hayat veren hayat felsefesinin çöküşü ve hayal kırıklığından beslenir. Yaşanan iki büyük dünya savaşı; ölen milyonlarca insan; küresel ısınma; yeşil alanların hızla yok olması; biyo-çeşitliliğin azalması; hava, su ve toprağın kirletilmesi; su kaynaklarının hızla azalması; denizlerdeki petrol kirliliği; termo-nükleer santrallerin yol açtığı radyasyon tehlikeleri; şehirlerin ekosisteme zarar verecek boyutta genişlemesi; çöplerin yarattığı tehditler; enerji kaynaklarının aşırı tüketimi gibi sorunlar distopik bir dünya tasarımına ilham verir. Her ne

kadar Ernest Callenbach’ın 1975 yılında yayımladığı Ekotopya² adlı eserinde olduğu gibi geleceğe dair ümitlerini koruyan metinler olsa da 20.yy distopik metinler çağıdır. Callenbach bu romanında ABD’den ayrılarak kendilerine doğa merkezli (eco-centric) yaklaşımla yeni bir bağımsız ülke kuran insanların hayatı anlatır. Ekodistopya kavramlaştırması Callenbach’ın bu eserinden ilham alınarak oluşturulmuştur. Bu çalışmanın odaklandığı Gökdelen romanında ise Tahsin Yücel, kapitalizmden beslenen mevcut dünya sistemine müdahale edilmediği takdirde olabilecekleri 2073 İstanbul’u özelinde anlatır.

Tahsin Yücel’in “Gökdelen” adlı eseri distopya özellikleri bulunan bir romandır. Bu romanda distopya’nın en belirgin özellikleri uzamda ortaya çıkar. Bu distopik İstanbul gökdelenlerle doludur. Ulaşım genellikle mekiklerle sağlanır. Bir anlamda bu uzam, kapitalizmin varacağı son noktayı görünür kılma kaygısının bir yansımasıdır. Gökdelenler geleneksel yatay ilişkilerin yerini dikey/hiyerarşik ilişkilere bıraktığının somut bir göstergesidir. Bu sebeple Gökdelen romanında uzam aynı zamanda sembolik bir işlev görür. Romanlarında betimlemelere, uzamla ilgili ayrıntılara pek girmeyen Tahsin Yücel, bu sembolik işlev sebebiyle, Gökdelen romanında uzamı öne çıkaran bir üslup benimser. Ancak öne çıkan şey uzamın fiziksel özellikleri değil, taşıdığı sembolik anlamlardır. Yücel, romanlarında genellikle kapalı uzamları tercih eder. Bu tercihte roman kahramanlarının genellikle yabancılaşmış tipler olmalarının etkisi büyüktür. Kapalı mekânlar, içe kapanmanın, toplumdan izole bir hayatın da önemli bir göstergesi haline gelir. Açık uzamlar, genellikle bu yabancılaşmış tiplerin yabancılaşma derecesini göstermek amacıyla kullanılır. Bu romanın bir başka öne çıkan tarafı da yazarın, insanın çevreyle olan ilişkisini, insan odaklı dünya tasarımının nihai sonuçlarına dikkat çekme çabasıdır. Çalışmanın başlığından da anlaşılabilceği gibi biz bu çalışmada ekoeleştirel bir yaklaşımla romanda insan ve çevre ilişkisine odaklanacağız.

Roman bir sorgulanma sahnesiyle başlar. Can Tezcan tanımadığı bir takım insanlar tarafından sorgulanmaktadır. Soru tek sorudan ibarettir. “Bugün hangi yılın, hangi ayın, hangi günündeyiz?” (Yücel 2006: 9). Can Tezcan bu soruya bir türlü cevap vermez. Gördüğü işkenceye rağmen bir türlü bugünün tarihini hatırlayamaz. Kafka’nın doğum tarihini anımsadığı anda soru yinelenince doğruluğundan kuşku duymadan Kafka’nın doğum tarihini verir. Uyanır uyanmaz Gül Tezcan’a kendisine sorulan soruyu sorar. “Bugün hangi yılın, hangi ayın, hangi günündeyiz?” Gün Tezcan cevap verir: 17 Şubat 2073

Bu tarihle başlar roman. Can Tezcan İstanbul’un en meşhur avukatıdır. İstanbul’un o güne dek yapılmış en yüksek yüz elli üç gökdeleninden birinde yaşamaktadır. Zaman ve mekan ütopyik /distopik bir roman karşısında olduğunun ilk göstergelerini sunar okura. Okul yıllarından, çok sevdiği arkadaşı Varol’un davası görülürken yaşanan hukuka aykırı olaylara kızan Can Tezcan “yargının özelleştirilmesi” fikrini ilk defa dillendirir (Yücel 2006: 22).

Temel Diker, yaptığı gökdelenlerle ünlenmiş bir işadamıdır. 2060’da yaptığı iki haftalık New York yolculuğunun ardından İstanbul’u çok beğendiği New York’a benzetme hevesine düşer. Bu hedefi gerçekleştirme yolunda adım adım ilerlerken, çevresindeki tüm yapı ve arsaları satın almışken, “gereğinden fazla yaşamış emekli bir öğretmenin yüz beş metrekairelik bir bahçeyi satmamakta direniyor olması” onu deli eder (Yücel 2006: 34). Yapacak olduğu on altı gökdelenin Manhattan’daki gibi düz sıralar oluşturmasını isteyen Temel Diker için bu evin ortadan kaldırılması zorunludur. Ancak yaptıkları hiçbir teklife olumlu yanıt vermeyen ev sahibini hukuk yoluyla dize getirmek ister. Davaya Can Tezcan bakar ancak davanın uzaması Temel Diker’in canını sıkır (Yücel 2006: 31).

² Callenbach, E. (2011). *Ekotopya*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Romanın ana kurgusu Temel Diker’in emekli öğretmenin bahçesini satın almak ve bu kapsamda yargının özelleştirilmesi süreci üzerine kurulur. Sonuç itibariyle yargı özelleştirilir. Emekli öğretmen Hikmet Bey’in bahçesi kamulaştırılır. Buna karşı çıkan Hikmet Bey güvenlik görevlileri tarafından öldürülür. Çalışmamızın asıl odaklanacağı konu ise Yücel’in bu romanında 2073 yılı için öngördüğü şehir tasarımı ve insan-doğa ilişkileridir.

Romana adını veren Gökdelen, geleneksel yatay şehir yapılanmasına alternatif olarak geliştirilmiş dikey/hiyerarşik şehir yapılanmasının en önemli sembolüdür. Nasıl insan doğa ilişkileri modern çağın ürettiği değerlerle birlikte insan lehine hiyerarşik bir sisteme dönüşmüşse insanların birbirleriyle ilişkileri de benzeri bir dönüşüme tabi olmuştur. Geleneksel İslam mimarisinde yapıların yükselmesi yaratıcıya karşı bir kibir göstergesi olarak değerlendirilmiş bu sebeple yatay mimari tercih edilmiştir. İslâm şehirlerinde en yüksek yapıların Camiler olması böyle bir tavrın somut göstergesidir. Dikey mimariye göre yatay mimari doğaya uyumlu bir yapılaşmayı temsil eder. Temel Diker’in İstanbul’u tamamen gökdelenlerden oluşmuştur. Bu şehir tasarımı ekoeleştirinin bir alt dalı olan kentsel (urban ecocritizm) ekoeleştirisi (Opperman 2012: 22) kapsamında zengin bir malzeme sunar okura. Öncelikle insanların gökdelen sahibi olma arzusunun arkasında yatan sebep ekoeleştirinin “ekofobi” olarak adlandırdığı yersiz bir korkuya bağlı olarak yeryüzünden yalıtılmış bir mekânda yaşama isteğidir. Can Tezcan Temel Diker’in bu konudaki düşüncelerini şu cümlelerle anlatır:

Ama mikrop ve virüs de bırakmıyor. Kendisi de sık sık söyler, bilirsin. “Eski yapılar hemen ortadan kaldırılır da kent yalnızca gökdelenlerden oluşursa, çevrede seralar için geniş alanlar açılır, kitle daha sağlıklı bir yaşama kavuşur” der. Ona göre her şeyin ölümcül mikroplar taşıdığı bu ortamda yer düzeyinden ne kadar uzaklaşırsak, yani ne kadar yukarı çıkarsak, o kadar güvende oluruz. Bence doğru bir çözüm bu (Yücel 2006: 174).

Herkes gönüllü bir şekilde bahçelerinden, eski evlerinden vazgeçer. Gökdelenlerin güvenli hayatına sahip olabilmek için bahçeleri ve evlerini satarlar (Yücel 2006: 134). Çünkü bu mekânlar sürekli olarak en etkili ürünlerle ilaçlanır. Tüm bu çevre bir tür seradır; ne kene, ne kuş, ne sinek, ne mikrop, ne virüs vardır (Yücel 2006: 104). İnsanlar kendi uygulamalarını bir sonucu olarak dengesini kaybetmiş ekosistemin yaratmış olduğu problemlerden kurtulmak için bir anlamda sistemin dışına çıkarak, sistemden kendini yalıtarak kurtulmaya çalışmaktadır. Can Tezcan kendileri için de tek kurtuluşu yeryüzünden uzaklaşmakta, doğal olarak ekosistemin dışına çıkmakta bulur. Çevre kirliliğine bağlı olarak oluşan mikrop ve virüslerin biyo-çeşitliliğe zarar verdiğini vurgular:

Evet, insanların yaşam hakkı. Daha önce de kim bilir kaç kez anlatmışımdır sana: yer düzeyinde pislikten, mikroptan, virüsten geçilmez oldu, bunlar çoğaldıkça nice kuşların, nice böceklerin, nice bitkilerin soyu hızla tükeniyor, insan sayısı da hızla azalmakta. Öyleyse, çözüm yeryüzü düzeyinden elden geldiğince uzaklaşıp gökdelenlerin temiz ortamında yaşamak gerek (Yücel 2006: 36).

Ekosistem artık canlıların yaşamını devam ettireceği imkânlardan yoksundur. Piyasa ekonomisinin bir sonucu olarak bütün canlıların ortak kullanımına sunulması gereken alanlar özelleştirilerek satılmış ve kâr maksimizasyonu çerçevesinde tüketim nesnelere dönüştürülerek yok edilmiştir. Sanayi devriminin ardından büyük bir açlık ve kontrol edilemez bir ihtirasla doğaya saldıran insanoglu, geleceği hiç hesaba katmadan üretim ve tüketim çılgınlığının içine düştü. Can Tezcan’ın Temel Diker için söylediği “Bizim Niyorklu’nun defterinde ne geçmiş var, ne gelecek, bir sonsuz şimdiki zamandır onunki, insana ölümsüzlük, en azından bir değişmezlik duygusu verecek bir şimdiki zaman, bir

duruş” (Yücel 2006: 173) sözleri bu durumu özetler niteliktedir. Zamanı sürekli bir şimdiki zamana hapseden insanın sürdürülebilir bir ekolojik tavır ortaya koyması mümkün değildir.

Gökdelen romanı bir anlamda eko-sistemin geleceğini tehdit altında gören bir yazarın çığıdır. Kısa vadede tedbir alınmadığı takdirde ortaya çıkacak olan ve tüm hayatı doğrudan etkileyecek olan sonuçları somutlaştırarak görünür kılmaya çalışır. Roman, dünyanın geleceği için bir kıyamet senaryosu gibidir. Bu bağlamda romanın birçok yerinde biyoçeşitliliğin ortadan kalkacağına dair öngörüler mevcuttur. Bu öngörü öncelikli sembolik olarak şehir yapılanması üzerinden verilir. Temel Diker’in hayal ettiği İstanbul, sadece numaraları ve renkleri farklı olan aynı şekil ve yükseklikteki gökdelenlerden oluşur. Öyle ki bu yapılaşma içerisinde tarihi eserlere bile tahammül edemez (Yücel 2006: 31). Her yerin eşit ve eşdeğer olmasını arzu eder (Yücel 2006: 32). Bu yaklaşımını kendisinden öncekilerin bozduğu, yozlaştırdığı, parçaladığı İstanbul’a yeniden bütünlük kazandırmak olarak açıklar:

...artsüremlilikleri, yani tarihsel gelişimleri içinde görebildiğimiz kentler bulunduğunu, ama İstanbul’un bu özelliğini çoktan yitirdiğini, birkaç tarihsel kalıntı bir yana, son yüzyıl içinde açgözlü insanlarca altı üstüne getirilerek bir bayağılık, çirkinlik ve karmaşa çöplüğüne dönüştürüldüğünü, bu nedenle en doğru ve en kestirme çözümün onu eşsüremlilik içinde, yani bugünde, kendi içinde tutarlı bir kent olarak yeniden, yani bir baştan bir başa aynı nitelikte, aynı biçimde ve aynı boyutta yapılar, yollar ve sokaklarla, çağımızın yolları, sokakları ve yapılarıyla donatmak olduğunu anlattı (Yücel 2006: 124).

Romanda dikkati çeken bir özellik de Ütopya türünün kurucusu kabul edilen Thomas More’un türe ismini de veren eserle kurulan metinlerarası ilişkidir. Temel Diker’in İstanbul hayalinin More’un ütopyasına uygun olduğunun vurgulandığı bu bölümde bir anlamda moderleşme sürecinin ürettiği bir tür olan Ütopya’nın çöküşüne gönderme yapar. Çünkü More’un ütopyasında da özel mülkiyet fikrinin doğmaması, toplumsal sınıflaşma olması için evler aynı büyüklükte ve biçimde yapılıdır. İnsanların hangi evlerde kalacakları kurallarla belirlenir. Evlerle duygusal bir bağ oluşmaması adına da on yılda bir evler değiştirilir. Benzer şekilde insanların kadın ile erkeği, evli ile bekârı ayırt etmek koşuluyla hep aynı biçimde giydiriliyor olması Temel Diker’in aynı şekil ve yükseklikteki gökdelenlerden oluşacak olan İstanbul’u More’un şehirlerinden izler taşır (Yücel 2006: 54-55). Ancak gözardı edilmemesi gereken şey More’un ütopyasında hiyerarşik ilişkiler değil yatay ilişkiler hâkimdir. Temel Diker’in İstanbul’un da ise dikey mimarinin bir sonucu olarak hiyerarşik ilişkiler hâkimdir. Ancak bu durum bile ironik bir şekilde Temel Diker’in İstanbul’a eşitliği getirdiği ve eski düzenin tüm kalıntılarını, mahalleyi, komşuluğu ortadan kaldırdığı, bu arada böyle bir ortamda, yoksullara yer olmayacağına göre, yoksulluğa son verdiği ve sonuç olarak İstanbul’u beş yüz elli metrelik gökdelenleriyle Tanrı’ya en yakın kent yaptığı (Yücel 2006: 211) şeklinde yorumlanır.

Roman kurgusunun ana omurgasını oluşturan distopik İstanbul tasavvuru, Temel Diker’in ihtiras ve hayallerinin bir sonucu olarak verilse de emekli öğretmen Hikmet Bey dışında herkes suç ortağıdır. Bazıları destek vererek, bir gökdelen dairesi sahibi olmayı arzu ederek; bazıları ise sessiz kalarak bu suçun ortağı olmuştur. Kitle psikolojisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilecek bu durum Temel Diker’in işini epeyce kolaylaştırır. Bu psikolojinin en belirgin şekilde yansıtıldığı karakter Can Tezcan’dır. Zaman zaman ikileme düşse de eski bir Marksist olarak bir kenterin avukatlığını yapması, Hikmet Bey’e karşı gizli bir sevgi beslemesine rağmen evinin Temel Diker tarafından satın alınabilmesi için hukuki destek sağlaması bu ironik durumun somut göstergeleridir. Gökdelenler yükseldikçe insanların bakış açıları da değişir. Hannah Arendt kötülüğün sıradanlığı tezine uygun bir şekilde herkes, genel yönetime uygun şekilde sonuçlarının ne olacağını düşünmeksizin

suçun bir parçası olur. Amaçları asla bir kötülüğün bir suçun ortaya çıkmasına katkı sağlamak değildir.

Bu kişiler, sayıları her ay, hatta her hafta biraz daha artan, kamu kuruluşlarının elinde bulunan kimi yapılar dışında, kendilerine benzemeyen her yapıyı ezip geçerek hızla kendi sokaklarına doğru ilerleyen dev yapıların yanında kendi konutlarını her geçen gün biraz daha küçük, biraz daha zavallı, biraz daha çirkin görmeye başladılar, kimi insanlar bilemedin bir yıl öncesine kadar içinde mutlu oldukları, yeterince rahat, yeterince geniş buldukları, yerine, biçimine, eşyalarına ilişkin en ufak bir eleştiriye katlanamadıkları, hatta başka hiçbir konutla değişmeyeceklerini söyledikleri sevgili evlerinden “kümes” ya da “kulübe” diye söz etmeye başlamışlar, onları yok pahasına yüklenicilere bırakarak herhangi bir dikey gökdeleninde herhangi bir daireye yerleşmekten başka bir şey düşünmez olmuşlardır (Yücel 2006: 209).

Tek tipleşmeyi bir tutarlık ve bütünlük olarak tanımlayan tavrın doğa da biyoçeşitliliğe saygı göstermesi de mümkün değildir. Gökdelenlerin aynı şekil ve yükseklikte olmasına yapılan vurgu insanın doğayı kendi bakış açısına göre biçimlendirme gayreti ve eko-sistemdeki çeşitliliğin ortadan kaldırılmasına yönelik tavrına bir gönderme olarak değerlendirilebilir. Bu tutumu destekleyecek şekilde Temel Diker doğaya katlanamaz, koca kentte tek ağaç, tek çiçek istemez (Yücel 2006: 173). Bu sebeple 2073 Türkiye’inde birçok canlı türü yok olmuştur. Artık söz konusu olan Kelebeklerin kökünün kurduğu (Yücel 2006: 25), kedi, köpek gibi evcil hayvanları beslemenin yasak olduğu (Yücel 2006: 187); ülkenin tüm karasularının özelleştirilerek balık çiftliklerine çevrildiği, balık türlerinin tatlarının bile birbirine benzetildiği (Yücel 2006: 95), bir zamanlar insanların denizlerde yüzebildiğinin hayal bile edilemediği (Yücel 2006: 172) bir ülkedir. Derin ekolojinin, doğanın insan tarafından ötekileştirilmesi, insanın kendisini doğadan ayrı ve üstün bir konumda değerlendirmesi ve doğanın hammadde kaynağı olarak bilinçsizce sömürülmesi ile ilgili öngörülerinin tamamı gerçekleşmiş gibidir (Opperman 2012: 20-21). Doğa kurumakta, üzerindeki canlıları besleyebilecek niteliklerden uzaklaşmaktadır. Bu durumun oluşmasında insanların üretmiş olduğu çöplerin doğaya verdiği zarara dikkat çekilir. Bir taraftan şehrin doğası Gökdelenlerle yok edilirken diğer taraftan da şehrin dışında bu yapılaşmanın oluşturduğu moloz yığınlarıyla doğa işgal edilmektedir (Yücel 2006: 171). İnsanoglu’nun ekosistemdeki diğer canlılar aleyhine yerleşim alanlarını genişletmesi ekolojisinin üzerinde durduğu konulardan biridir. İnsanın kendisini diğer varlıklardan üstün görerek onlar üzerinde tahakküm kurma arzusundan kaynaklanan bu tutum ekosistemdeki dengenin bozulmasının en önemli sebebidir.

2073 İstanbul’unda dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta düzen tutkusudur. Farklılığı ve karmaşıklığı bir çirkinlik olarak gören (Yücel 2006: 61) bu yaklaşım Aydınlanma felsefesinin temelini oluşturan pozitivist düşüncenin bir yansımasıdır. Bu matematiksel bir dünya tasarımıdır. Daha çok ve daha kârlı üretim arzusunun bir yansıması olan fordist üretim tarzının verdiği ilhamla tek bir banttan çıkmış tek tip binalar ve şehirler bütün farklılıkları ortadan kaldırır. Böyle binalarda, şehirlerde büyüyen insanların doğadaki biyoçeşitliliğe saygı duyması mümkün değildir. Biyolojik çeşitlilikle çok kültürlülük arasında bağlantı kuran yeni ekolojistik yaklaşımlar, edebiyat ve kültür literatürüne ekolojik küreselleşme (eco-globalizm) kavramını kazandırmıştır. (Opperman 2012: 28) Biyolojik çeşitlilik ve çok kültürlülük ötekine saygıyı önceleyen bir hayat felsefesini besleyen kültürel zeminin oluşmasına katkı sunar. Başka kültürlere saygı göstermeyen bir kültürel zeminde ekolojistik yaklaşımların gelişmesi de mümkün değildir.

Biyolojik çeşitliliğin önemini çok kültürlülük kavramıyla birlikte kullanarak küreselleşme sürecinde yaşanan ulus ötesi deneyimlerde toplumların kültürel ve ekolojik

bağlantılarını tartışmaya açan son dönem ekoeleştirel yayınlar, ekolojik küreselleşme (ecoglobalizm) kavramını edebiyat ve kültür alanına kazandırmışlardır (Opperman 2012: 28).

İnsanoğlunun doğadaki diğer varlıkların hayatlarını tehdit edecek genişlikte yayılması ve kendisi dışındaki varlıkları kendisine faydası oranında değerli görmesi ekoeleştirmenler tarafından şiddetle eleştirilir. Çünkü ekoeleştiriye göre ekosistemdeki tüm canlılar, değerleri insana faydalarından bağımsız olarak kabul edilmesi gereken varlıklardır (Opperman 2012: 15). İnsanın bu yaklaşımını sığ ekoloji hareketiyle ilişkilendiren Naess’e göre insan merkezli tavrıyla sığ ekoloji insan ve doğa arasında çıkara dayalı bir ilişki kurar. İnsanı doğanın hâkimi olarak kodlayan bu görüş ona doğa üzerinde tahakküm kurma hakkını da verir. Bu sebeple çevre sorunlarını doğal kaynak sınırlılığıyla açıklayan sığ ekoloji hareketinin yaklaşımlarıyla çevre sorunlarıyla mücadele etmek mümkün değildir. Derin ekoloji, insan merkezli yaklaşımları reddederek doğa insan ilişkisine yeni bir perspektif kazandırır. İnsan zihninde doğayla ilgili olarak oluşmuş olan kültürel kodların ortadan kalkmasını gerekli gören bu yaklaşım, işe en temel noktadan, kavramlaştırma sürecinden, başlar. Öncelikle “çevre” kavramının insanı merkeze oturtan merkez-çevre dikatomisinin bir sonucu olduğunu; bu kavramın insanlıktan ayrı ve onun dışında anlamlar ifade ettiğini ileri sürer (Dindar 2012: 60-61). Merkezin/insanın çevreyle/doğayla; çevrenin merkezle ilişkisi bir mecburiyet ilişkisidir ve doğal olarak pragmatisttir. Derin ekoloji yukarıda da ifade edildiği gibi varlıkların birbirlerine sağladığı fayda oranında değer görmesini doğru bulmaz. Çünkü bu yaklaşım güçlü/güçsüz; sömüren/sömürülen vb. başka karşıtlıkları besleyen bir kültürel zemini besler. Posthümanistik düşünce insanı, eski hümanizma anlayışının oturttuğu merkezi konumdan çıkartarak onun insan olmayanlarla birlikte eşdeğer bir konuma yerleştirerek bu kültürel zemini ortadan kaldırmaya çalışır (Opperman 2012: 43). Ekosistemlerin en küçük parçasına verilen zararın tüm sistemi çöküşe götürebileceğini ileri süren ekoeleştiri, tüm insanbilimlerinde ikiliğe dayanan düşünce kalıplarının ve söylemlerinin temelden değişmesi gerektiğini vurgular (Oppermann 2012: 15). Gökdelen romanında olduğu gibi pragmatist yaklaşımlar fayda/zarar dengesi tersine döndüğünde muhatapların (insan/doğa hatta insan/insan) korumacı bir refleksle aralarına duvar örmelerine sebep olur.

Ekoeleştiri yalnızca edebiyat eserlerinde doğanın nasıl yansıtıldığını değil doğaya yüklenen simgesel anlamları, bu anlamların oluşturduğu düşünce kalıplarını, insan dışındaki varlıkların insan kültürlerini nasıl şekillendirdiğini, dilsel formları, çevre sorunlarına nasıl yaklaşıldığını, metne hâkim olan değerler bütünü ve benlik kavramlarını inceler (Oppermann 2012: 25). “Doğa ana” kavramını bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Özellikle feminist ekoeleştiri doğanın dişil kavramlarla tanımlanmasına karşı çıkar. Çünkü bu yaklaşımda erkek egemen söylemin ürettiği bir kültürün sonucudur. Bu kültür nasıl kadını ikinci sınıf bir insana dönüştürüyorsa doğanın dişil kelimelerle tanımlanması da doğaya benzer bir statü verir. Bu bağlamda kadınlar doğayla, maddi, duygusal ve özel olanla; erkeklerse kültürle, maddi olmayanla, rasyonel ve soyut olanla ilişkilendirilerek dualistik yaklaşım derinleştirilir (Garrard 2016: 45). Ana besleyen, koruyan, büyüten, sürekli verendir. Doğa ana da insanı besleyen, büyüten, koruyan doğal olarak sürekli verendir. Böyle bir kavramlaştırma doğa-insan ilişkisini pragmatist bir zemine oturtur. Can Tezcan’ın “*İyi de doğa ne oluyor, dostum, anamız diye bildiğimiz doğa? Çözümü onda, onun yeniden canlandırılmasında aramak gerekmez mi?*” (Yücel 2006: 172) sözleri böyle bir yaklaşımın ürünüdür. Doğa artık insanların ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Bu sebeple onun analık statüsü sorgulanır. Çünkü çocuk/insan ne yaparsa yapsın, ne suç işlerse işlesin ana/doğa vermek zorundadır. Bu durum doğanın dengesini kaybetmesinin tek sorumlusu olan insanın, kendini sorgulama ihtiyacı duymasını da engeller. Ekoeleştiri ekosistemde yaşanan sorunların ortadan kaldırılabilmesi için zihinsel bir devrim gerçekleşmesi

gerektiğine iddia eder. Bu bağlamda, insanın, doğanın hâkimi değil bir parçası olduğu gerçeğini kabul etmediği sürece zihinsel bir devrimin gerçekleşmesi de mümkün değildir. Çünkü ekolojinin en temel yasası her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu kabul eden bütünsel evren görüşüdür (Oppermann 2012: 15). Bunun dışında bugünler de olduğu gibi alınan tedbirler sorunları ötelemekten başka bir işe yaramaz.

Gökdelen romanında insanlar ekosistemdeki sorunların etkilerinden kurtulmak için, kendine sistem dışında yapay bir dünya kurar. Yeni şehir, ekosistemin zararlı etkilerinden arındırılmış yalıtılmış, görece sakinleri açısından esenlikli bir ortamdır. Ancak şehrin duvarlarının dışında kalan ve yazar tarafından “yılık adamları” olarak nitelendirilen insanlar insanoğlunun doğada yaptığı tahribatın sonuçlarıyla yüzleşmek ve bu suçun bedelini ödemek zorundadır. Ancak bu geçici bir çözümdür ve hiçbir duvar aşılmaz değildir. Romanın sonunda olduğu gibi “yılık adamları” şehre/duvara doğru harekete geçer. Romanın bu şekilde bitişi bir tarafla seçilmişlerin kendileri için kurmuş oldukları steril dünyanın sonuna işaret ederken bir tarafla da gezegendeki bütün varlıkları kapsayacak yeni bir düzenin inşasına ümit ışığı yakar. Sonuç olarak verilen mesaj nettir: Varlıklar âleminin mensupları olarak ya hep birlikte yok olacağız ya da birbirimize saygı göstererek hep birlikte yaşayacağız.

Kaynakça

ARENDE, Hannah (2017), *Kötülüğün Sıradanlığı Eichmann Kudüs'te*, çev. Özge Çelik İstanbul: Metis Yayınları.

CALLENBACH, Ernest (2011). *Ekotopya*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

ÇÖREKÇİOĞLU, Hakan (2015). *Modernite ve Ütopya*, İstanbul: Sentez Yayınları.

DİNDAR, Gülşah (2012). *Ekoeleştirici Çevre ve Edebiyat İçinde*, ed. Serpil Oppermann, Ankara: Phoenix Yayınevi.

GARRARD, Greg (2016), *Ekoeleştirici, “Ekoloji ve Çevre Üzerine Tartışmalar*, çev. Ertuğrul Genç, İstanbul: Kolektif Yayınları.

URGAN, Mina (1984). *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, İstanbul: Adam Yayınları.

OPPERMANN, Serpil (2012). *Ekoeleştirici Çevre ve Edebiyat*, Ankara: Phoenix Yayınevi

YÜCEL, Tahsin (2006). *Gökdelen*, İstanbul: Can Yayınları.